

szakadt az utolsó szimbolikus kapocs, amely jelenkori társadalmunkat az első világháború időszakához még hozzáfűzte. Az utolsó veterán emlékét azonban továbbra is megőrizzük – együtt azoknak a millióknak az emlékével,

akik egykoron id. László Györggyel együtt harcoltak és szenvedtek egy kegyetlen és értelmetlen háborúban.

Pollmann Ferenc

BALLA TIBOR

MAGYARORSZÁG AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

Nemzetközi konferencia, Szeged, 2004. június 28.

A Szegedi Tudományegyetem, a budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint a Csongrád Megyei Levéltár közös szervezésében június 28-án, Szegeden zajlott le az első világegés politikai- és hadtörténetét felölelő nemzetközi konferencia.

Az egész napos tudományos tanácskozásnak – amely az első világháború kitörésére közvetlenül ürügyet szolgáló sarajevói merénylet 90. évfordulóján került megrendezésre – a szegedi Fekete Ház adott otthont.

A délelőtti ülés levezető elnöke *Dr. Sajti Enikő*, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Újkori Egyetemes és Mediterrán Tanulmányok Tanszékének tanszékvezető professzora volt.

Az első előadást *Dr. Hornyák Árpád*, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Modernkori Történeti Tanszékének adjunktusa tartotta, amelyben a szerb külpolitika változásait mutatta be a XIX–XX. század fordulójától a világháború kitöréséig. Úgy vélte, hogy Bosznia-Hercegovina 1878-as, a Monarchia csapatai által történt okkupációja után az eladdig alapvetően monarchiabarát szerb külpolitika iránya – dél-délkeleti irányba fordult; 1900 körül már kifejezett oroszbarát irányultság is jelentkezett, a cári birodalom azonban nem támogatta a Macedónia megszerzésére irányuló szerb törekvéseket, hiszen Oroszországnak a balkáni status quo megőrzése volt az érdeke. Végigkövette az általa vizsgált időszakban Szerbiában bekövetkezett főbb belpolitikai változásokat is. Belgrád 1904-ben együttműködési szerződést kötött Szófiával. Az 1908–1909-es annexió válság során hivatalosan elismerték a Monarchia fennhatóságát Bosznia-Hercegovinában, azonban Szerbiában titkos szervezetek alakultak (pl. az „Egyesülés vagy Halál”), amelyek kapcsolatokat kerestek

a Monarchiában élő szerbekkel és felkelések szervezésére buzdítottak. A szerb külpolitika innentől kezdve a szerb egység megteremtésére irányult, és az összes, szerbek által lakott terület egyesítésére törekedett. Az előadó említette, hogy az 1912 őszen Törökország ellen megindított első Balkán-háborúban Szerbiát Macedónia felosztásának vágya, az adriai-tengeri kijárat megszerzése és a szerb egység megteremtése vezette. Albánia 1913-as létrehozásával a Monarchia elérte, hogy Szerbiát elzárta a tengertől, valamint azt is, hogy a második Balkán-háborúban a szerbek már a korábbi szövetséges bolgárok ellen harcoltak – sikeresen.

Dr. Pollmann Ferenc tanácsos, a budapesti Hadtörténeti Intézet tudományos főmunkatársa, az első világháború kitörésének kulisszatitkairól beszélt előadásában. Arra kereste a választ, hogy milyen szerepet játszott a világháború kirobbanását kísérő hisztériakeltésben a császári és királyi budapesti IV. hadtest parancsnoksága, és jelesül annak parancsnoka, Tersztyánszky Károly lovassági tábornok. Kifejtette, hogy az állítólagos keve-várai incidens híre (ami a Szerbiának küldött hadüzenet eredeti szövegébe is belekerült), valamint az osztrák-magyar állampolgárok állítólagos szerbiai visszatartásáról szóló rémhír a IV. hadtest parancsnokságán keresztül jutott el Bécsbe; a szerb vezérkari főnök, Putnik vajda budapesti őrizetbe vétele is Tersztyánszkytól indult ki. A hadtestparancsnokság felülreprezentáltsága mind-ezekben az ügyekben az átlagosnál nagyobb volt. Az előadó végül hangsúlyozta: Tersztyánszky és környezete szerepének elemzése további elmélyült vizsgálatokat igényel, amit a források szinte teljes hiánya erősen megnehezít.

Dr. Marjanucz László, a Szegedi Tudományegyetem Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense, Történeti Intézetének vezetője „A doberdói fa Szeged emlékezetében” címmel tartotta meg előadását. Röviden áttekintette Olaszország és Ausztria-Magyarország szembenállásának történetét a XIX–XX. század fordulójától 1915-ig. Összefoglalta a Szegedről kiegészült császári és királyi 46. gyalogezred történetét, felállításától a világháború végéig. Részletesen beszélt az ún. doberdói fa történetéről. Megtudhattuk, hogy a szegedi 46. közös gyalogezred állásai az olasz front isonzói szakaszán San Martino falu mellett húzódtak, az ezred parancsnoka 1916-ban az egyik fát, melynek a harcok során csak a törzse maradt meg, kivágatta, és Szegedre küldte, ahová 1916. június 16-án érkezett meg. Ismertette a fogadó ünnepség részletes lefolyását, amelyen a város legmagasabb rangú katonái és polgári vezetői vettek részt. Kitért arra, hogy a szegedi városatyák milyen adományokat küldtek a fronton harcoló 46-os ezred katonáinak.

Dr. Balla Tibor őrnagy, a budapesti Hadtörténeti Intézet kutató főtitkárja, a caporettoi áttörésben részt vett magyar csapatok szerepléséről tartott előadást. Ismertette a 12. isonzói csatának is nevezett, a német csapatokkal közösen végrehajtott osztrák-magyar hadművelet hosszás és alapos előkészítését, a benne résztvevő szövetséges alakulatok és a szemben álló olaszok hadrendjét és erőviszonyait. Beszélt a központi hatalmak által 1917. október 24-én megindított nagy erejű támadás eseményeiről és következményeiről, majd időrendben, napról-napra követte nyomon a magyar csapatok szereplését a november végén, a Piave folyónál lezárult hadműveletek során. Röviden összefoglalta a két fél veszteségeit (a központi hatalmak oldalán 70 000, az olasz oldalon 300 000 katona), az offenzíva sikerének tényezőit, az olasz vereség okait, valamint hangsúlyozta az áttörésben részt vett magyar kiegészítésű csapatok helytállását.

A délelőtti ülést rövid vita és hozzászólások követték.

Az ebédet követő délutáni ülés levezető elnöke *Dr. Marjanucz László* docens volt.

Elsőként *ifj. Bertényi Iván*, a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója előadását hallgathatták meg a jelenlévők. Az előadó a magyar politikai elit és Tisza István magyar miniszterelnök által a világháború

előestéjén a román kérdésben képviselt álláspontot foglalta össze. Felvázolta, milyen volt a politikai helyzet Magyarországon az 1914-es ún. júliusi válság idején, ismertette Tisza elképzeléseit az 1883 óta a Monarchia szövetségesének számító Romániával kapcsolatban. Kitért Ferenc Ferdinánd trónörökös általában a nemzetiségekkel, köztük a románokkal kapcsolatos elképzeléseire. Részleteket ismertett Tiszának a magyarországi román képviselőkkel, illetve a Román Nemzeti Párttal 1912–1914-ben folytatott tárgyalásairól. Kifejtette: a magyar ellenzék hazaárulónak tartotta Tiszát a románokkal való egyezkedés miatt, a meg egyezést reménytelennek ítélték. A trónörökös a maga számára elfogadhatatlannak tartotta a magyar-román megegyezést, ezért kihátrált abból. Az előadó beszélt a magyar miniszterelnök által 1914-ben a románoknak tett engedményekről. Kiemelte, hogy Tisza 1914. március 15-ére keltezett emlékiratában már Bulgária szövetségként való megnyerésének fontosságát hangsúlyozta a románok helyett.

Dr. Hajdu Tibor, az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa, a magyar politika első világháborús vezéralakjairól beszélt. Az előadó az 1920-as és 1930-as években írt emlékirataik alapján értékelte politikusi ténykedésüket, illetve kitért arra, hogyan látták Magyarországot első világháborús szereplését, emellett jó jellemrajzot adott mind egyikükről. Tisza István személyével kapcsolatban kifejtette, hogy milyen okok miatt ellemezte kezdetben a háború megindítását, holott azt a magyar politikusok közül mindenki támogatta. Véleménye szerint ifjabb Andrássy Gyula nem volt olyan tehetséges politikus, mint apja, a kiegyezés utáni első magyar miniszterelnök; kiemelte németbarátságát és Tiszával való rendszeres kapcsolattartását. Apponyi Albertet pacifistának, nyugatbarátnak és az angol parlamentarizmus hívének mondta. Károlyi Mihályt baloldali meggyőződésüként, antantbarátként jellemezte, aki 1916-tól következetesen fellépett a háború ellen. A szociáldemokrata pártvezetőségről (pl. Böhm Vilmos, Garami Ernő, Buchinger Manó) szólna kiderült, hogy az 1914-ben még támogatta a háborút, az 1918-as összeomlás után azonban már háborúellenesnek tüntette fel magát. Végezetül összefoglalta, hogy az általa említett magyar politikusok hogyan viszonyultak a háborúhoz.

Dr. Saji Enikő történészprofesszor a Délvidéken 1918–1920 között történt impérium-

váltás eseményeit foglalta össze előadásában. Szólt a világháború délvidéki következményeiről, a Délvidék 1918 novemberi szerb katonai megszállásáról, amelynek következtében megszűnt a magyar közigazgatás. Beszélt az 1919 márciusáig létező Bánát–Bácska–Baranya nemzeti igazgatóságáról. Részleteket tudhattunk meg a magyarok ellen elkövetett szerb atrocitásokról, az iskolahálózat szerbek általi államosításáról, a magyar nemzetiségű tanárok elbocsátásáról, a kijárási tilalom bevezetéséről, az összejövetelek betiltásáról, arról, hogy a magyar tisztviselői kartól hűség esküt követelt az új délszláv állam. Végezetül kifejtette: mindezek következtében 1918 és 1924 között 44 000 magyar hagyta el a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot.

Dr. Alessandro Roselli, a Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszékének lektora, Olaszország első világháborús szereplését foglalta össze előadásában. Beszélt az 1882-től a Hármasszövetséghez tartozó Itália világéges előtti külpolitikájáról. Az 1914-es olasz semlegesség kinyilvánítását politikai okokkal és a katonai felkészületlenséggel magyarázta.

Részletezte az olasz részről 1914 augusztusa és 1915 áprilisa közötti időszakban a központi hatalmakkal folytatott tárgyalásokat, amelyek során az olasz semlegesség további fenntartása fejében a Monarchiával szemben jelentős területi követeléseket támasztottak. Körüljárta az 1915 májusában az antant oldalán történt olasz hadba lépés körülményeit, ezt követően felsorolta az olasz fronton a világháborúban lezajlott nagyobb olasz hadműveleteket (isonzói csaták, dél-tiroli offenzíva, caporettoi áttörés, piavei offenzíva, vittoria venetói csata). A világháborús olasz szereplést csonka győzelemként értékelte.

Az előadások után néhány rövid hozzászólás következett.

A jól sikerült és szervezett konferencia végén elhangzott zárszóban a levezető elnök és a szervezők megköszönték az előadók, valamint a résztvevők munkáját, hangsúlyozták a konferencia eredményességét, továbbá – tekintettel a háború kitörésének 90. évfordulójára – más hasonló, az első világégest közép-pontba állító kongresszusok megrendezésének szükségességét emelték ki.

BALLA TIBOR

OROSZORSZÁG ÉS A VILÁG AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ELŐTT, ALATT ÉS UTÁN Z OROSZ ÉS KÜLFÖLDI LEVÉLTÁRAK DOKUMENTUMAINAK TÜKRÉBEN

Nemzetközi konferencia, Moszkva, 2004. szeptember 7–8.

Az első világháború kitörésének kilencvenedik évfordulója alkalmából az elmúlt esztendőben számos konferencia zajlott le szer- te a világon. Ezek sorába tartozott az Orosz Szövetségi Levéltári Szolgálat által szervezett kétnapos tudományos tanácskozás is, amelynek az Orosz Tudományos Akadémia épülete adott otthont.

A kongresszuson igen nagy számban képviseltették magukat az Orosz Föderáció és a volt szovjet tagköztársaságok tudományos és kutatóintézményei, levéltárai. A konferencián tizenkét országból (Belgium, Belorusszia, Horvátország, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Nagy-Britannia, Oroszország, Örményország, Szerbia-Montenegró, Szlovénia, Ukrajna) összesen 68 fő vett részt előadóként. A munka nem külön szekciókban,

hanem egyetlen plenáris ülésen, a konferencia két hivatalos nyelvén, orosz illetve angol szinkrontolmácsolással folyt. Az egyenként tíz-tizenöt perces előadások közül 45 orosz nyelven hangzott el.

A konferencia első napján, szeptember 7-én, a délelőtti első ülészak az első világháború historiográfiai és kutatási problémáit járta körül belorusz, brit, lengyel, litván, orosz, szerb-montenegrói és ukrán nemzetiségű előadók segítségével.

Érdekes és tanulságos előadást hallottunk *W. Spencer* (Nagy-Britannia) tolmácsolásában az első világháborús modern historiográfiai irányzatokról. *V. M. Sabanov* (Oroszország) az első világháborúban az orosz Szent György Katonai Rend valamely fokozatával kitüntetettekre vonatkozó és az Orosz Állami